

„Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem” : Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára / [szerk. Gáborjáni Szabó Botond, Oláh Róbert]. – Debrecen : Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2015. – 452 p. ; 25 cm
ISBN 978-963-12-1037-8

„Kezembe vészem, olvasom, és arról elmélkedem”

Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára

Tudós könyvtárost köszönt a szűkebb és tágabb szakma. Jó lenne hinni, hogy már csak kevesen vannak, akik kétségbe vonják a könyvtártudomány tudomány voltát, és a társdiszciplínák tamáskodó képviselői is hajlandók elismerni a mi szakterületünkön nyújtott tudományos teljesítményeket. Az ünnepelt, *Fekete Csaba* személyes példája, kiterjedt és gazdag életműve azt bizonyítja, hogy napjainkban, a számítástechnika, az informatika világában is tovább élhet a hellenizmus korában született modell, a tudós könyvtáros eszménye és valósága. S ismételten, sokadjára megerősíti azt a tapasztalati tényt – amelyről az oktatás- és könyvtárpolitika időnként hajlamos elfeledkezni –, hogy a mi pályánkon igencsak előnyös, ha a könyvtáros a határterületek némelyikén szintén magas szintű ismeretekkel, felkészültséggel rendelkezik. Bárki, aki elolvassa a most ismertetett, a Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadásában megjelent kötet előszavát (*Ösztönösség és fegyelem*) – *Gáborjáni Szabó Botond* igazgató tollából –, vagy a végére lapozva átforgatja a személyi (auto-) bibliográfiát, teljes mértékben igazolva látja mindkét megállapítás igazságát. Személyes ismerősei (néhány évtizede jómagam is közéjük tartozom), közeli kollegái ugyancsak tanúsíthatják, hogy Fekete Csaba sokoldalúan művelt, kiválóan képzett könyvtáros, aki lenyűgöző tudás birtokában van. S ezt készséggel, örömmel osztja meg másokkal; a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának olvasói, kutatói alighanem úgy tekintenek a már korosodó, ám mindig fiatalos férfira, aki a bibliotékában is úgy végzi a munkáját, mint felszentelt református lelkészként és kántorként a templomban: szolgálatként.

Kissé rendhagyó módon célszerű a Festschrift ismertetését az utolsó közleménnyel, a bibliográfiával kezdeni. Az ünnepelt maga állította össze *Fekete Csaba fontosabb kiadványai és tanulmányai (válogatás)* címmel; alcímként megjegyezte: A szerző annotációival. Kihagyta az előadásai többségét, a napilap- és folyóiratcikkek egy részét, valamint a kiállítási megnyitókat, előszavakat, lektori és opponensi véleményeket. A lista így is impozáns: az önálló szerzőként, szerkesztőként, társszerkesztőként megjelent, sajtó alá rendezett, jegyzetelt és fordított munkák száma huszonnégy (ezeket időrendben sorolta fel); a biblia-teológiai, egyháztörténeti, irodalomtörténeti, könyv- és könyvtártörténeti, könyvművészeti, liturgiai, himnológiai, egyházzenei tanulmányok, közlemények, előadások száma százkilencvenöt (ezeket a címek betűrendjében közölte; az előbbinél 2012-ig, az utóbbiban 2014-ig halad). Az iménti tematika

világosan jelzi a tudós sokoldalúságát. Továbbá sejteti (a műcímek természetesen még egyértelműbben kifejezik) a könyv- és könyvtári kultúra, annak múltja iránti elkötelezettségét; különösen jártas a régi magyar könyvek, könyvtárak, aztán a protestáns énekeskönyvek világában. Régi magyar könyv címmel egy ideig a Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros szakán speciálkollégiumot is vezetett.

A tiszteletkötet szintén ezt a sokoldalúságot tükrözi. A szerkesztők – Gáborjáni Szabó Botond és Oláh Róbert – ilyen irányú szándékát a felkért szerzők elfogadták, és igyekeztek rangos tanulmányokkal hozzájárulni a kiadvány sikeréhez, valóban tisztelegni Fekete Csaba személye, munkásságának értékei előtt. A közreműködők (szám szerint huszonnyolc) fele debreceni, ám szívesen adtak írást budapesti, sőt erdélyi kutatók is. A könyv két nagyobb és három kisebb részre tagolható (nem számítva a már említett címjegyzéket), de formális bontás nincs, illetve a tartalomjegyzékben igen.

Sorrendben haladva először a történelem, az egyház- és neveléstörténet témakörébe tartozó nyolc dolgozat olvasható. Szabó András *Antitrinitáriusok, reformátusok és jezsuiták Gyulafehérvárott, 1557–1588* címmel az újonnan szerveződő erdélyi fejedelemség jelzett időszakának valláspolitikai és a háttérben közpolitikai harcairól értekezett. Győri L. János egy konkrét helyi példa kapcsán (*A Debreceni Református Kollégium – mint anyaiskola – és a kiskunhalasi református iskola évszázados kapcsolatai*) a régóta tisztázatlan kérdés, a partikula fogalmának, mibenlétének pontosabb, megbízhatóbb értelmezéséhez, utóéletének felvillantásához kívánt újabb támpontokat, adatokat nyújtani. Véggövetkeztetése helytörténeti szempontból számos településen (azaz számos könyvtárban) fontos lehet: „a partikuláris-rektorális iskolahálózat a mai értelemben véve nem volt ugyan központilag szervezett intézmény, a maga patriarchális, családi módján azonban mégis nagyon jól működött”. Kolumbán Vilmos József szintén erdélyi témához nyúlt, kiemelve a patrónusok aktivitását a ritkuló egyházközségek fenntartásában: *A Dési Református Egyházmegye a 17–18. században*. Egy protestáns értelmiségi karrier (később báró, erdélyi ítélő táblai ülnök lett) kezdeti szakaszára pillantott vissza Kovács Teofil (az ünnepelt közvetlen munkatársa, egyik tanítványa), aki *Hírek Európából. Szilágyi Sámuel peregrinus tudósításai, 1728–1732* címmel írt tanulmányában a poroszországi és itáliai levelekből szemezgetett, és megállapította, hogy a fiatal diák figyelmét a politikai események mellett a

katasztrófák, a színes hírek és egyéb érdekességek is felkeltették. A maga nemében érdekes adalék Hegyi Ádám Komáromi H. Mihály (1690?–1748) *debreceni lelkész prédikációja Mária Terézia cseh királynővé koronázása alkalmából* című írása. Mint ahogy kiderül, a szerző a szentesi Horváth Mihály Gimnázium egyik kolligátumában megtalálta a szóban forgó, 1743-ban elmondott ünnepi szentbeszéd szövegét, és azt a forrásközlés szabályainak megfelelően közzétette, és ismételtlen emlékeztette olvasóit arra, hogy a kora újkorban „a templom mint kommunikációs tér volt az egyik kulcsszereplője a közvélemény formálásának.” A papok véleményformáló szerepét hangsúlyozta Gáborjáni Szabó Botond is *Polgári Mihály és Debrecen. A város szerepe egy 1752-ben felség sértési perbe fogott református lelkész ügyében* címmel. Vázolta hőse különleges életútját, külföldre menekülését, és valószínűsíthető részvételét az 1753-as alföldi parasztfelkelés előkészítésében. Noha debreceni oktató, Erdély, még közelebb Székelyföld felé és időben előre, az 1870-80-as évek tekintet Kovács Ábrahám *A teljesítményorientált német oktatáson túl. Egy volt edinburghi diák, Felméri Lajos pedagógiai programja*. Fekete Károly (az egyházkerület új püspöke, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem volt rektora) egyetemtörténeti kutatásainak egyik termékében – *Csikesz Sándor és a debreceni egyetemi templom* – sok-sok adattal és fényképekkel illusztrálva azt mutatta be, hogy a híres teológiai professzor miként álmodta meg az 1942-ben felavatott, Borsos József által tervezett épületet.

A második blokk feltehetően közelebb áll a könyvtárosok érdeklődési köréhez (a könyv- és könyvtörténettel foglalkozókéhoz egész bizonyosan). Itt a kilenc nyomdászati-, könyv-, könyvtár- és olvasástörténeti munka kapott helyet. Monok István rendkívül sok hivatkozással alátámasztott, a könyvtár- és olvasmánykultúrát egyaránt fürkésző, eszmetörténeti elemeket is bevonó *A bázeli, a genfi és a zürichi könyvkiadás hatása a magyarországi szellemi áramlatok történetének alakulására a 16. században a kortárs könyvtárak vizsgálata tükrében* című tanulmányában világosan bizonyította, hogy a bázeli humanista műhelyek és a helvét protestantizmus alkotói jelentősen befolyásolták a korabeli hazai szellemi fejlődést. Jórészt éppen Fekete Csaba egyik korábbi cikkére reflektált Bánfi Szilvia *Kit ábrázolhatott a debreceni városi nyomda első nyomdászjelvénye, avagy Debrecen város címere?* címmel. Raphael Hoffhalter metszete szerint sem a jeles püspök, Melius Juhász Péter hiteles arcképe, sokkal inkább „a korszak tudósának

sematikusra sikeredett megjelenítéséről van szó.” Debreceni vonatkozásokra is utalt Ősz Sándor Előd, aki *Szegedi Gergely könyvtárának néhány darabjáról* közölt fontos, eddig nem ismert kolozsvári és nagy-szebeni információkat. Csaknem egészen friss, 2014 szeptemberében a hajdani egyetem könyvtárában folytatott külföldi vizsgálódásainak eredményeit tárta elénk IMRE Mihály irodalomtörténész, a *Herborni kutatások az Alte Bibliothek állományában* címmel. Az azonosított régi magyar nyomtatványok bibliográfiai leírásait függelékben tételesen regisztrálta. Részben a hatásvizsgálat, részben a példánytörténet kategóriájába sorolható *Perger Péter* pár oldalas közleménye. Címe és alcíme elég pontosan tájékoztat a tartalmáról: *Újabb adalék David Pareus magyarországi kapcsolataihoz. Heidelbergi professzorok ajánlóközlő sorai Lővei Pellionis György kötetében*. Kálvin főművének (Institutio) 1612-es kiadásáról szólt, és megerősítve látta a témába vágó írások (egyebek között Fekete Csaba folyóiratcikke) azon állítását, hogy a kezébe került kiadás volt a kálvini tanok egyik közvetítő csatornája a magyarországi protestánsok felé. Ugyanez az alapvető teológiai munka az első darabja a *Csorba Dávid* által elemzett négy könyvnek: *Miskolci Csulyak Gáspár könyvtárának néhány példánya*. Négy kötet – négy könyvtár. Az első a Bukaresti Nemzeti Könyvtárban, a negyediket a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzik, a második (a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában) és a harmadik (a Dunántúli Református Egyházkerület Ráday Könyvtárában) kolligátum, mindkettő vegyes összetétellel. Rövid tisztelgés Sipos Gábor írása *Porcsalmi András iskolai jegyzeteiről*. Alcíme – Egy botcsinálta könyvtáros feljegyzései – a szerzőre céloz. A kolozsvári református kollégium tanárának, Apáczai Csere János kortársának kéziratait vette szemügyre, és azok könyvtári kezelésének változatos históriáját vázolta. Szervesen illeszkedett saját kutatási programjába *V. Ecsedy Judit A magyar Bésaléél* (az ószövetségi hagyomány szerint ő készítette a frigyládát) című tanulmánya az alighanem legjelesebb tizenharmadik századi erdélyi tipográfusról, akinek a képzőművészet történetében is helye van, alcíme: *Páldi Székely István kolozsvári nyomdász grafikai munkássága*. A halálára kiadott prédikációgyűjteményt, tömören nyomdaipari tevékenységét, és részletesen, tizenhárom metszet másolatával illusztrálva grafikai alkotásait (rajzait, könyvdíszzeit) ismertette. A kötet másik szerkesztője, Oláh Róbert állományfeltáró feladatai közben találkozott a tárgyalt témával: *Bod Péter könyvei a Debrece-*

ni Református Kollégiumban. A Nagykönyvtárban nyolcvanegy művet azonosított hatvanhat kötetben (és regisztrált még néhányat). Egész röviden szólt a cívisvárosba érkező könyvek sorsáról, majd szép sorjában gondosan leírta a tételeket.

A jubilánstól nem idegen az irodalom-, nyelv- és kutatástörténet sem, ennél fogva az emlékkönyv harmadik része, négy tanulmánya ezt a tárgykört öleli fel. A Molnár Ferenc *Szenci Molnár Albert zsolnárfordításai a mai magyar evangélikus énekeskönyvben* címmel összehasonlította (táblázatosan) a prédikátor-költő eredeti szövegét és a mostani, modernizált helyesírású változatot. A gályarabságot összekéregtetett váltságdíjjal megváltó prédikátor esete nemcsak egyháztörténeti, hanem irodalomtörténeti szempontból is figyelemre méltó; Petróczi Éva írása – *Csúzi Cseh Jakab losonci-debreceni lelkipásztor három verses laudáció tükrében* – új adatokat és új szempontokat egyaránt felszínre hozott. A tizenhetedik század második felének jelentős filozófusa és teológusa, sárospataki, majd erdélyi professzor, Pósházi János kevésbé ismert, ám egyre gyakrabban emlegetett, Kolozsvárott megjelent fordítását mutatta be P. Vásárhelyi Judit *Caspar Sibelius magyar nyelvű imádságai* című közleményében. A Bethlen Kata-kritikai kiadás előkészítése során szembesült a fiatal Fazekas Gergely Tamás a mintegy negyven esztendeje elhunyt kolozsvári levéltáros, Markos András hátra maradt kézírataival, céduláival. Ezek egy részét dolgozta fel a tiszteletkötet számára *Egy levéltáros hagyatéka. Markos András alig ismert kutatásai Árva Bethlen Katáról, Bod Péterről és Málnási Lászlóról*. (Az utóbbiról nyilván kevesen tudják, hogy a nagyaszonny másik udvari papja volt.)

A következő szakasz a legkisebb, ahol két bibliafilológiai értekezés olvasható. Az első szerzője, Karasszon István azzal indított, hogy elárulta: a bibliai tudományok terén annak idején Fekete Csaba gondolatai jelentékeny mértékben befolyásolták. Részben ezt a szellemiséget követi itteni esszéje: *Az Ószövetség magyarázata – negyven éve most*. Majdnem bizonyos, hogy a hívő könyvtárosokat és azokat, akik ettől független vonzódnak a művelődéstörténethez, érdekelni fogja a forráskritika változásainak ez az összehasonlító elemzése. Kustár Zoltán egy igen komoly nyelvi problémával foglalkozott, az bibliai héber nyelv egyik sajátos lexémáját szemügyre véve: *Wáw explicativum a 20. századi magyar protestáns bibliafordításokban*. A történeti visszatekintésben Károli Gáspárig visszanyúlt, a közelmúltból és a jelenből pedig bőséges példatárat állított össze.

A Festschrift utolsó előtti egysége a tartalomjegyzékben az „Egyházzene” címet viseli. Tájékozottabb könyvtáros körökben tudott, hogy Fekete Csaba egyházzenei munkássága számottevő (sokat írt az énekeskönyvekről, az orgonákról, a kórusokról) és tiszteletre méltó. Nyilván így gondolta az az öt szerző is, akik e tárgykörben fogalmazták meg mondanivalójukat. Karasszon Dezső „*Ite in viam meam...*” *A dramatikus megjelenítés példái az Isztambuli Antifónáléban* címmel hozott latin és magyar nyelvű szövegeket, négy kottával feldúsítva. H. Hubert Gabriella a többnyelvű magyarországi evangélikusság vallási-kulturális kapcsolatainak becses, Murán túli emlékét, annak példányait ismertette: *A Martjanskapemarica (Martyánci énekeskönyv) és a 16–17. századi magyar gyülekezeti énekek*. Szabadi István a Tiszántúli Református Egyházkerület múltjából idézett fel egy mozzanatot, az akkori superintendens (később püspöknek nevezték e tisztséget) körlevelét és kedvezőtlen fogadtatását: *Zoványi György és a református énekeskönyv. Újabb adalékok az énekeskönyv-revizió 1729-es kísérletéhez*. Kurta József dolgozatának címe részben a jubiláns javaslatára formálódott: *A Küüllői passionális Lamentatiójának szövegfordításai*. A kötet utolsó tanulmánya, Kinczler Zsuzsanna munkája a neves német zeneszerző zsoltaírók ihlette szimfóniájáról szól, *Minden lélek dicsérje az Urat! Felix Mendelssohn Bartholdy: Lobgesang* címmel.

Tehát a tiszteletkötet kivétel nélkül a tudományosság igényével és követelményeinek megfelelően született tanulmányai lényegi információkkal, maradandó értékekkel gyarapítják a magyar történettudomány több ágát. A könyvtár- és információtudomány interdiszciplináris jellegéből fakadóan a könyvtárosokat természetesen valamennyi közlemény érdekelheti, hiszen a tájékoztató munkában, elsősorban az érintett szak- és tudományos, továbbá a nagyobb közkönyvtárakban – ilyen vagy olyan mértékben – bármelyiket felhasználhatják.

Számos dolgozat szerzője név szerint is köszönetet mond az ünnepeltnek. Soraikból, főként a fiatalabb írásaiból közvetlenül kiolvasható, hogy Fekete Csabára mesterükként tekintenek. Mások a lapaljai hivatkozásaikban utalnak a közvetett segítségre. Könnyen kikövetkeztethető az elismerő, hálálkodó szavakból az is, hogy a kiváló könyvtáros és kutató sokak szemében emberi példakép is: az roppant tudása, szilárd elkötelezettsége, kimagasló szorgalma és megnyerő személyisége révén. Mivel is zárhatnánk e rövid könyvismertetést? Gratulációval és egy szívből jövő jókívánsággal: éltesse Isten Fekete Csaba kollegát sokáig, hogy jó egészségben, töretlen munkakedvvel dolgozhasson még hosszú évekig a magyar tudományosság, református egyháza és könyvtára, az egész magyar könyvtárügy javára.

Bényei Miklós

NET! Mindenekfelett?

Kompetenciák a digitális univerzumban

A Pécsi Tudományegyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszék oktatóinak a közelmúltban jelent meg a fenti című empirikus kutatáson alapuló kötete. (Jó hír, hogy a MEK-ből szabadon letölthető.)

A tanszék oktatói, Sipos Anna Magdolna, Varga Katalin és Egervári Dóra 2014-ben 2611 fős mintán vizsgálták az információs kompetenciák érvényesülését.

Arra a kérdésre kerestek választ, hogy az átlaghasználók mennyire ismerik és mennyire használják a világhálót, rendelkeznek-e az internet használatához szükséges jártassággal, kompetenciákkal.

Az eredmények azt jelzik, az átlaghasználók meglehetősen alacsony szintű jártassággal rendelkeznek az információk kezelését és hasznosítását illetően. Az emberek többsége nincs tisztában azzal, miként boldoguljon az interneten található információk között.

A szerzők nemcsak a diákok, hanem a munka világában élők kompetenciáit is vizsgálták.

Az elemzés általános érdeklődésre tarthat számot mindazok részéről, akiket érdekel a napjainkban zajló információhasználati kultúrában jelentkező paradigmaváltás.

(A Könyvtári Figyelő rövidesen bemutatja a kötetet. A szerk.)